

पाणी लेखा परीक्षण, ऊर्जा लेखा परीक्षण,
पाणी गळती तपासणी, गळती फमी कारणे
आणि खाजगी संस्थांचा सहभाग यासाठी
नागरी स्थानिक संस्थांना प्रोत्साहन
देण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग,
शासन निर्णय क्रमांक: नापापु-१०००/ प्र.क्र.४९९/पा.पु.-२२.
मंत्रालय, मुंबई-४०० ०३२.
दिनांक: २७ सप्टेंबर, २०००.

प्रस्तावना

१. राज्यातील नागरी स्थानिक संस्थांच्या पाणी पुरवठा योजनांसाठी शासनाद्वारे अनुदान तसेच कर्जासाठी हमी देण्यात येते. आतापर्यंतची स्थिती लक्षात घेता मोठ्या प्रमाणावर पाणी पुरवठा योजना घेण्यात आल्या आहेत. तसेच याबद्ध लोकसंख्यागुळे नागरी स्थानिक संस्थाद्वारे अधिक पाण्याची मागणी पूर्ण करण्यासाठी वाढीव पाणी पुरवठा योजना घेण्याचे प्रस्तावित करण्यात येते. नागरिकांना शुद्ध व पुरेसे पाणी पुरविण्यासाठी मोठ्या प्रमाणात पाणी पुरवठा योजना घेण्यात आल्या आहेत. परंतु त्या योजनांच्या देखभाल व दुरुस्ती, पाणी गळती, अवैध नळ जोडण्या, पाणी चोरी व ऊर्जा बचतीकडे योग्य लक्ष देण्यात येत नाही. त्यामुळे हिशोबबहाय पाण्याचे (unaccounted for water) प्रमाण हे जास्त आहे. राज्यातील काही शहरांमध्ये पाणी गळती तपासणी सर्वेक्षण केल्यानंतर पाणी गळतीचे प्रमाण ५०% ते ५५% पर्यंत असल्याचे निदर्शनास आले आहे.

२. राज्यातील अनेक पाणी पुरवठा योजनांमधून नागरी संस्थांना मिळणा-या उत्पन्नापेक्षा योजना चालविण्यासाठी लागणारा खर्च हा जास्त आहे कारण अस्तित्वातील योजनांमध्ये हिशोबबहाय पाण्याचे प्रमाण जास्त आहे. तसेच पाणी पुरवठ्यासाठी लागणा-या एकूण खर्चापैकी ५०% ते ६०% इतके खर्च हा ऊर्जेवरील असतो. ऊर्जा बचतीसाठी योग्य उपाययोजना केल्यास ऊर्जेवरील बचत २५ ते ४०% होऊ शकते असेही दिसून आले आहे. परंतु अनेक नागरी संस्थांकडे या

कार्यक्रमाच्या कार्यान्वयनासाठी विशेष तंत्राचा अभाव असल्यामुळे अस्तित्वातील योजनेमध्ये सुधारणा करणे शक्य होत नाही.

३. सद्यस्थितीत नागरी स्थानिक संस्थांचे लेखे हे रोख तत्वावर (cash basis) ठेवण्यात येतात. म्हणून नागरी संस्थांची कर्ज उभारणी तसेच नागरिकांकडून परतावा-योग्य ठेवी पासून मिळणारी रक्कम, या दोन्ही "महसूली जमा" म्हणून दाखविण्यात येतात. वस्तुतः अशा जमा नागरी संस्थांचे दायित्व वाढवितात. यामुळे त्यांच्या वित्तीय स्थितीचे वस्तुनिष्ठ विश्लेषण होऊ शकत नाही आणि लेख्यामधील अपारदर्शकतेमुळे गुंतवणूकदारांना नागरी स्थानिक संस्थांच्या वित्तीय स्थितीबद्दल वास्तविक माहिती प्राप्त होत नाही. त्यामुळे त्यांच्या व्यवहारांची नोंद ऑक्युअल बेसड डबल एंट्री (Accrual Based Double Entry Accounting System) पध्दतीने ठेवणे गरजेचे झाले आहे.

४. पाणी पुरवठा व मलनिःसारण सेवा यांना अत्यावश्यक सेवा म्हणून ओळखण्यात येते. शहरांना सध्या वाढत्या नागरीकरणामुळे अनेक अडचणींना तोंड द्यावे लागत आहे. नागरी स्थानिक संस्थेकडे नागरी सेवासंबंधी मागणी वाढत आहे तसेच नागरी संस्थेकडून नागरिकांच्या अपेक्षा सुध्दा वाढलेल्या आहेत. त्यामुळे पाणीपुरवठा व मलनिःसारण सेवामध्ये कार्यक्षमता आणण्यासाठी तसेच पाण्याची गुणवत्ता सुधारणासाठी उपाययोजना करणे तसेच या क्षेत्रामध्ये खाजगी संस्थांना सहभागी करून कार्यक्षमता आणि गुंतवणूक वाढविण्याची गरज निर्माण झालेली आहे. राज्यात काही शहरांनी पाणी पुरवठा व मलनिःसारण क्षेत्रामध्ये खाजगी संस्थांचा सहभाग घेण्याचे प्रयत्न सुरु केलेले आहेत.

५. पाणी पुरवठा व मलनिःसारण क्षेत्रामध्ये सुधारणा करण्यासाठी पाणीलेखापरीक्षण, उर्जालेखापरीक्षण, पाणी गळती शोध कार्यक्रम, पाणी गळती कमी करण्यासाठी घ्यावयाचा कार्यक्रम आणि खाजगी संस्थांचा सहभाग घेण्यासाठी नागरी स्थानिक संस्थांना प्रोत्साहन देण्याची बाब शासनाच्या विचाराधीन होती. याबाबत शासनाने खालीलप्रमाणे निर्णय घेतलेला आहे.

शासन निर्णय

१. राज्यातील सर्व महानगरपालिका आणि "अ" वर्ग नगरपालिका यांनी विशिष्ट मुदतीत पाणी लेखापरीक्षण आणि ऊर्जा लेखापरीक्षण तसेच पाण्याचा हिशोबबाह्य वापर कमी करण्याच्या कामासाठी आणि ऊर्जा बचतीसाठी घ्यावयाची कार्यवाही विशिष्ट कालावधीत पूर्ण करण्याचा कार्यक्रम हाती घ्यावा.
२. पाणी लेखापरीक्षण, उर्जालेखापरीक्षण आणि पाण्याचा हिशोबबाह्य वापर कमी करणे तसेच ऊर्जा बचतीसाठी तांत्रिक सेवा पुरविणा-या गटाच्या (TSPs) शासन मान्यता प्राप्त सूचीमधील कोणत्याही टीएसपी कडून किंवा स्वतःच्या यंत्रणेकडून उपरोक्त कार्यक्रम घेण्यात यावा. या संबंधात तांत्रिक सेवा पुरविणा-या गटाची (TSPs) सूची शासनाकडून लवकरच प्रसिद्ध करण्यात येईल.
३. पाणी पुरवठा व मलनिःसारण सेवामधील कार्यक्षमता सुधारण्यासाठी सर्व महानगरपालिका आणि अ वर्ग नगरपालिका यांना प्रोत्साहन देणे आणि खाजगी संस्थांच्या सहभागासाठी भांडवली अनुदान कार्यक्रम आणि शासनाची कर्जासाठी हमी यांची खालीलप्रमाणे पुनर्रचना करण्यात येत आहे.

(अ) नागरी पाणी पुरवठा योजनांना अनुज्ञेय अनुदानाप्रित्यर्थ अर्थसंकल्पातील तरतुदीची खालील दोन भागात विभागणी करण्यात येईल.

- भाग १-- मूळ भांडवली कामाकरिता ७०% अनुदान.
- भाग २-- उर्वरित ३०% रक्कम खालील बाबींसाठी "पुढाकार (INITIATIVE) प्रोत्साहन" म्हणून अनुदान-
- पाणी लेखापरीक्षण
- ऊर्जा लेखापरीक्षण
- विशिष्ट कार्यपद्धतीचा अवलंब करून पाण्याच्या गळतीचे प्रमाण कमी करण्याकरिता करावयाच्या उपाययोजना या विशिष्ट कार्यपद्धतीबाबत मार्गदर्शक सूचना वेगळ्याने देण्यात येतील.

ब) घरील (अ) प्रमाणे अनुज्ञेय व अर्थसंकल्पित अनुदान मुक्त करतांना मांडवली कामाची भौतिक प्रगती तसेच "पुढाकार प्रोत्साहन" यासाठी पात्र वर उल्लेखित बाबी अंमलात आणण्याकरिता संबंधित महानगरपालिका/ नगरपालिका यांनी आखलेला कालबद्ध कार्यक्रम व त्यानुसार उचललेली प्रभावकारी पावले (effective steps) यांचा आढावा घेतला जाईल.

क) तसेच महानगरपालिका आणि अ वर्ग नगरपालिकांच्या पाणीपुरवठा व मलनिःसारण कार्यक्रमाकरिता कर्ज उभारणीसाठी शासकीय हमी देण्याआधी संबंधित स्थानिक संस्थेने खालील बाबींची पूर्तता करण्याकरिता कालबद्ध कार्यक्रम आखलेला आहे व त्यास अनुसरून तोस पावले उचललेली आहेत याची खात्री करून घेतली जाईल.

- पाणी लेखा परीक्षण

- ऊर्जा लेखा परीक्षण

- पाण्याच्या गळतीचे प्रमाण कमी करण्याकरिता करावयाच्या उपाययोजना.

४. पाणी पुरवठा आणि मलनिःसारण क्षेत्रामध्ये गुंतवणूक आणि कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी खाजगी संस्थांचा सहभाग घेण्यात यावा. यासंदर्भात मार्गदर्शक सूचना शासनाद्वारे निर्गमित करण्यात येतील .

५. सर्व महानगरपालिका आणि "अ" वर्ग नगरपालिका यांनी अँक्युअल बेसड् डबलएन्ट्री लेखा व्यवस्था (Accrual Based Double Entry Accounting System) अंमलात आणावी.

६. वर नमूद केल्याप्रमाणे राज्यातील सर्व महानगरपालिका आणि "अ" वर्ग नगरपालिका यांनी पाणी लेखापरीक्षण, ऊर्जा लेखापरीक्षण, पाण्याचा हिशोबवाढ्यावर कमी करणे आणि ऊर्जा बचतीसाठी विशिष्ट कालावधीत पूर्ण करावयाचा कार्यक्रम हाती घेण्यासाठी मार्गदर्शक सूचना तसेच पाणी पुरवठा आणि मलनिःसारण क्षेत्रामध्ये गुंतवणूक आणि कार्यक्षमता वाढविण्यासाठी खाजगी संस्थांच्या सहभागासाठी मार्गदर्शक सूचना स्वतंत्रपणे निर्गमित करण्यात येतील.

७. सदर शासन निर्णय नियोजन व वित्त विभाग यांच्या सहमतीने व वित्त विभागाचा अनौपचारिक संदर्भ क्रमांक ७४९/ व्यय-३ दि.२६.९.२००० अन्वये निर्गमित करण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांचे आदेशानुसार व नावाने,

व्ही. पी. राजा

२६/९/२०००

(व्ही.पी.राजा)

सचिव, महाराष्ट्र शासन

प्रति

१. मा.राज्यपालांचे खाजगी सचिव.
२. मा.मुख्यमंत्र्यांचे खाजगी सचिव.
३. मा.मंत्री, (पाणीपुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव.
४. मा.राज्यमंत्री, (पाणीपुरवठा व स्वच्छता) यांचे खाजगी सचिव.
५. आयुक्त, सर्व महानगरपालिका
६. सर्व विभागीय आयुक्त
७. सर्व जिल्हाधिकारी
८. सर्व 'अ' वर्ग नगरपरिषदांचे अध्यक्ष/मुख्याधिकारी
९. सदस्य सचिव, (तांत्रिक/प्रशासन), महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण, मुंबई.
१०. महालेखापाल, (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-१ मुंबई.
११. महालेखापाल, (लेखापरीक्षा/लेखा व अनुज्ञेयता) महाराष्ट्र-२, नागपूर.
१२. मुख्य लेखापरीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, नवी मुंबई.
१३. उपमुख्यलेखापरीक्षक, स्थानिक निधी लेखा, नवी मुंबई/पुणे/अमरावती/नागपूर/नाशिक/औरंगाबाद.
१४. मुख्य अभियंता, (सर्व प्रादेशिक विभाग) महाराष्ट्र जीवन प्राधिकरण,
१५. संचालक, नगरपालिका प्रशासन, मुंबई.
१६. सर्व जिल्हा पाणी पुरवठा अधिकारी तथा अधिक्षक अभियंता, म.जी.प्रा.
१७. अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
१८. निवासी लेखा परीक्षा अधिकारी, मुंबई.
१९. सर्व मंत्रालयीन विभाग,
२०. सर्व कार्यासने, (पाणी पुरवठा व स्वच्छता विभाग)
२१. निवड नस्ती (का.क्र.पापु-२२)